

'Zoiets vergeet je niet'

Bleiswijk, 1940-1945

Inhoudsopgave

Voorwoord

Een rustig dorpje bij de Rotte

Het Bleiswijks Dorpslied

--

Duitsland valt Nederland binnen

Interview: 'De Duitsers zaten bij ons ingekwartierd'

Strijd boven Bleiswijk

Interview: 'Ik dook onder de bedstee, tussen de wekpotten'

Wat de Duitsers niet mogen weten

Umpie

Interview: 'Onze school was gevorderd'

De Burgemeester duikt onder

Honger!

Ontsnaapt aan een bloedbad

Interview: 'Bij wapendroppings moesten we binnenblijven'

Waar is de klok?

Bergschenhoek en Berkel en Rodenrijs

'Nichts gefunden, alles in Ordnung'

Het gevecht bij het Jachthuis

--

De bevrijding

Interview: 'Eindelijk konden we weer feestvieren'

Bevrijdingsdag 1945

Mijn Nederland

--

Na de oorlog

--

Bronnen

Colofon

Uitgever:	Stichting Oranjecomité Bleiswijk
Tekst en samenstelling:	Mario van Vliet
Eindredactie:	Evelyn Strube
Vormgeving:	Mireille van Ijperen
Luisterboek:	Evelyn Strube
Initiatiefnemer:	Leon Erwich
Met dank aan:	Oudheidkundige Vereniging en Museum Bleiswijk en alle geïnterviewden
Druk:	Drukkerij Van der Louw
ISBN:	978-90-9028999-1
Eerste druk:	april 2015
Foto's:	Oudheidkundige Vereniging en Museum Bleiswijk, met uitzondering van: pagina 14 en 15: Dotka Data; pagina 15 (boven): Cock de Graaf; pagina 48 (boven en onder): Gemeente Zoetermeer; pagina 22 (boven), 40 (boven), 44 (boven en onder): Beeldbank WO2
Foto voorpagina:	Bevrijdingsdag Bleiswijk, 1945
Meer informatie en luisterboek:	www.oranjecomite-bleiswijk.nl

De auteurs hebben de grootste zorgvuldigheid betracht bij de samenstelling van dit boek. Ondanks alle zorg zijn onvolkomenheden of onjuistheden niet altijd te vermijden.

Voorwoord

Bleiswijk en Kruisweg anno nu zijn klein, rustig en gezellig. Wat dat betreft lijkt er weinig veranderd sinds het begin van de twintigste eeuw. Maar er is wel degelijk veel gebeurd in de tussenliggende periode. Goede dingen, minder goede dingen.

Verreweg het zwaarste wat gebeurde, vond plaats tussen 1940 en 1945. Nederland ging gebukt onder de Duitse bezetting. Ook Bleiswijk en Kruisweg hadden te lijden onder de oorlog.

Inwoners moesten voortdurend op hun hoede zijn. De Duitse bezetters hadden immers hun intrek genomen in diverse gebouwen en woningen. Hun ogen zagen (bijna) alles.

Die ingrijpende tijd mag niet vergeten worden. Daarom nam de Stichting Oranjecomité Bleiswijk het initiatief voor een geschiedenisboek over de oorlog én de bevrijding in Bleiswijk en Kruisweg. In dit boek vertellen ooggetuigen hun verhaal en zetten we de geschiedenis - thematisch - uiteen.

Voor de samenstelling van dit boek werkten we nauw samen met de Oudheidkundige Vereniging en Museum Bleiswijk. We willen de mede- werkers daarom van harte danken voor hun medewerking. We raden alle bewoners van Bleiswijk en Kruisweg aan het museum eens te bezoeken. Zo is er in 2015 een tentoonstelling over de oorlogsjaren in ons dorp. Een andere tip

is de uitzending van RTV Lansingerland over de oorlog in de gemeente: deze uitzending wordt in mei 2015 uitgezonden en is daarna via internet te zien.

Graag wil ik drie mensen in bijzonder bedanken: Mario van Vliet, die dit boek heeft geschreven, Evelyn Strube, die de tekstcontrole uitvoerde en het luisterboek insprak, en Mireille van IJperen, die de vormgeving voor haar rekening nam.

Mijn gedachten gaan uit naar alle inwoners van Bleiswijk en Kruisweg die de oorlog hebben meegemaakt. Uw verhalen moeten verteld blijven worden. Daarom een speciale dank aan de ooggetuigen die zich voor dit boek lieten interviewen.

Wat hun verhalen ons leren is dat door een oorlog de ene alledaagsheid wordt ingewisseld door een andere alledaagsheid. Een waarin je moet leren leven met dreiging, wantrouwen, beperkingen en barre omstandigheden. En een alledaagsheid waarin sommigen zichzelf weten te ontstijgen door hun moed en daadkracht.

Ik wens u als lezer van dit boek een ontdekkingsreis door de geschiedenis van ons mooie dorp, Bleiswijk. Een reis waarin u misschien bekenden tegenkomt, maar ongetwijfeld ook veel nieuwe helden leert kennen.

Leon Erwich

Voorzitter Stichting Oranjecomité Bleiswijk

Een rustig dorpje bij de Rotte

1940. De spanningen in Europa zijn toegenomen. Nederland verklaart zich neutraal. Maar dat pakt anders uit, waarover later meer.

Bleiswijk is in die dagen een klein dorpje met daaromheen talloze boerderijen en tuinderijen. Een paar kilometer verderop, aan de andere kant van de spoorweg en de nieuwe Rijksweg 12 (geopend in september 1937), ligt het buurtschap Kruisweg.

Het dorp Bleiswijk telt een paar straten, zoals de Dorpsstraat, de Kerkstraat en de Prins Mauritsstraat. Aan de smalle Dorpsstraat - met aan weerszijden paaltjes en bomen en in het midden blauwe keien en goten van zogenoemde IJsselsteentjes - staat het raadhuis (nu Dorpsstraat 48). Een mooi, statig pand uit 1803 met een stijlvolle voorgevel en een dubbele trap met leuning. In het raadsgebouw ligt de raadzaal met daarin een grote eikenhouten tafel. Iets noordelijker ligt de maalterij van coöperatie De Volharding (nu Dorpsstraat 84). Een enorm gebouw uit 1910, ontworpen door architect Bontebal. Vier verdiepingen met daarboven een zadeldak en aan de zijkant een grote zuiginstallatie. Boten kunnen zowel de voorkant als de achterkant van het pand bereiken. De vaart maakt er namelijk een rondje, vlak voor de Poppetjesbrug. Op het eilandje in het midden staan drie huizen: het Ammerlanen-eiland,

genoemd naar de drie families die er wonen. Aan de andere kant staat café Rust Even (nu Dorpsstraat 76). Dat is overigens niet de enige plek waar Bleiswijkers een pikketanis kunnen nemen: Bleiswijk telt in totaal drie kroegen en één hotel-café, De Zwaan (op de plek waar nu het Bleiswijkse Herdenkingsplein ligt).

Kruisweg telt zelfs twee kroegen: een flinke score voor een buurtschap met enkele tientallen huizen. Die kroegen zijn Café De Halve Maan aan de toenmalige Hoefweg (nu Kruisweg 25) en Bondscafé Sport (Kruisweg 8). Bij die laatste kroeg kun je met een kabelbaan over een vijver met vissen glijden. Bij De Halve Maan ligt een grasveld bestemd voor het vee en de paarden van de gasten. De weg tussen Zegwaard en Moerkapelle is een belangrijke route voor het verplaatsen van vee. Onderweg kunnen de boeren die hun vee mennen een maaltijd gebruiken en hun koeien laten grazen.

Verder zijn er in Bleiswijk en Kruisweg zo'n zes kruideniers, drie kerken en 2.500 inwoners. Die bevolking is overwegend agrarisch. Rondom Bleiswijk en Kruiswijk liggen talloze boerderijen waar vee wordt gehouden en groenten worden geteeld. Daarnaast is de tuinbouw in opkomst. Door de laad- en losplaats van het station bij Kruisweg is het steeds eenvoudiger groenten te exporteren, en door de betere bemaling zijn kleine gewassen beter te telen. Daardoor stappen veel agrariërs over op de teelt van sla, komkommers en tomaten in gestookte kassen.

De inwoners van Bleiswijk en Kruisweg werken hard. Op zaterdag boenen ze de straat, en op zondag gaan ze naar de kerk. Zo ongestoord had het tientallen jaren kunnen zijn. Maar elders in Europa is de oorlog al vele maanden geleden gestart en Nederland heeft uit voorzorg in 1939 de troepen gemobiliseerd. Op 10 mei 1940 verandert de geschiedenis van Nederland, en die van Bleiswijk en Kruisweg.

Het Bleiswijks Dorpslied

Piet Schuijjer is tot 1942 hoofd van de Openbare Lagere School. Tijdens of na de oorlog schrijft hij een lied dat de geschiedenis ingaat als het Bleiswijks Dorpslied. Er zijn nog opnames van zangvereniging 'Zanglust' die dit lied in 1947 zingt. Daar waar hoofd Schuijjer woont, komt na de oorlog de eerste vestiging van de Oudheidkundige Vereniging Bleiswijk (OVV).

*Waar 't water van de oude Rotte
spelend langs de oevers stoeit;
waar in malse, groene weiden
krachtig rundvee vrolijk loeit;
waar in uitgestrekte velden*

*groen en koren welig groeit:
Daar is ons Bleiswijk;
hoe klein het ook zij,
vroeg was het bekend reeds in de dorpenrij.
Bleiswijk met je bruggetjes,
met je land en wei, met je groentekassen:
U beminnen wij.*

*Waar over al de rechte vaarten
menig brugje draaiend gaat;
waar vergrijsd al door de eeuwen
statig de oude dorpskerk staat;
waar in bloem- en groentekassen
des vooruitgangspolsslag slaat:
Daar is ons Bleiswijk;
hoe klein het ook zij,
vroeg was het bekend reeds in de dorpenrij.
Bleiswijk met je bruggetjes,
met je land en wei, met je groentekassen:
U beminnen wij.*

Duitsland valt Nederland binnen

In de nacht van 9 op 10 mei valt Duitsland Nederland binnen. Pantsertreinen en honderden Luftwaffe-vliegtuigen betreden Nederlands grondgebied. Die nacht om 03:50 uur meldt kolonel Van Alphen aan generaal Winkelman van Land- en Zeemacht: "Grensoverschrijding bij Kerkrade en Vaals."

Dan gaat het snel. Om 06:00 overhandigt de Duitse gezant aan de Nederlandse overheid een verklaring over de inzet van een troepenmacht. De regering wijst de aanval af en verklaart zich in oorlog met het Duitse rijk. Frankrijk en Engeland laten weten Nederland hulp te bieden. Koningin Wilhelmina richt zich tot het volk. Haar proclamatie wordt 's avonds in de kranten afgedrukt:

*Mijn Volk,
Nadat ons land met angstvallige nauwgezetheid al deze maanden een stipte neutraliteit had in acht genomen, en terwijl het geen ander voornemen had dan deze houding streng en consequent*

vol te houden, is in de afgelopen nacht door de Duitse weermacht zonder de minste waarschuwing een plotselinge aanval op ons gebied gedaan. Dit niettegenstaande de plechtige toezegging dat de neutraliteit van ons land zou worden ontzien, zoo lang wij haar zelf handhaafden.

Ik richt hierbij een vlammend protest tegen deze voorbeeldeloze schending van de goede trouw en aantasting van wat tusschen beschaafde staten behoorlijk is. Ik en Mijn regering zullen ook thans onze plicht doen. Doet gij den uwen, overal en in alle omstandigheden, ieder op de plaats waar hij is gesteld, met de uiterste waakzaamheid en met die innerlijke rust en overgave waartoe een rein geweten in staat stelt.

Die tiende mei landen ook Duitse vliegtuigen in Bleiswijk. In de Overbuurtsepolder landen vijf JU-52-toestellen. Drie daarvan stijgen korte tijd later weer op. Min of meer toevallig komt een grote groep militairen uit Gouda daar in de buurt. De Regimenten Wielrijders zijn op weg naar Den Haag, om daar op te treden tegen luchtlandingen in Den Haag. Veel Bleiswijkers kijken verrast en verbaasd op als ze tientallen soldaten op de fiets voorbij zien komen.

De Duitse troepen en de Nederlandse soldaten hebben in de Overbuurtsepolder een urenlang vuurgevecht, dat tot in de avond duurt. Bij die gevechten komen twee Nederlanders om: Jan Baars (28) uit Bunschoten en Willem Teunissen (19) uit Maastricht. Maar ook worden er tientallen Duitsers gevangen genomen.

Nederland wordt stad voor stad, dorp voor dorp veroverd door de Duitsers. Die eerste dagen van de oorlog worden verspreid over het land hevige gevechten gevoerd. Nederland geeft zich niet zonder slag of stoot over. De Koninklijke Familie ontvlucht voor de zekerheid het land.

De Duitsers vinden dat de verovering van Nederland te langzaam gaat. Om het verzet in Rotterdam te breken stuurt de bezetter op 14 mei vliegtuigen naar de Maasstad. Die gooien rond 13:30 uur bommen op het centrum. Rotterdam staat in brand. Het luchtalarm gaat. In een kwartier worden 24.000 woningen vernietigd. Tussen de 650 en 900 mensen vinden de dood. 80.000 Rotterdammers worden dakloos.

De nacht vóór het bombardement gebeurt er iets vreemds in Bleiswijk. Rond een uur of twee komen enkele auto's naar het postkantoor (nu Dorpsstraat 59) met daarin een aantal Nederlandse officieren. Ze gebruiken de telefooncentrale van het postkantoor om een fors aantal telefoontjes te plegen. Bovendien begeven de officiers zich naar het raadhuis voor een glaasje water. Ze zijn somber. Wat is hier aan de hand? Onderzoeksjournalist Loek Elfferich duikt tientallen jaren later in deze kwestie. Hij schrijft erover in *Het Vrije Volk* en publiceert een boek. Zijn conclusies zijn schokkend. Volgens Elfferich wisten de officieren van het aanstaande bombardement en hebben ze vanuit het Bleiswijkse postkantoor hun troepen teruggetrokken uit de stad. De titel van Elfferichs: 'Rotterdam werd verraden'.

Rotterdam is in die dagen goed zichtbaar vanuit Bleiswijk. Er staan weinig bomen langs de Rotte, en van hoogbouw is al helemaal geen sprake. Daardoor zijn de aanvallen op Rotterdam vanaf sommige plekken van minuut tot minuut te zien, en zeker te horen.

Nederland is nu echt bezet door de Duitsers.

'De Duitsers waren bij ons ingekwartierd'

"Mijn ouders hadden een boerderij aan Hoefweg 33. Die boerderij heette Hoop Vleit De Landman. Mijn vader was boer. Hij had zo'n zestig varkens, tien fokzeugen, twintig melkkoeien, twintig stuks jongvee en vijf of zes paarden. Daarnaast verbouwde hij onder meer aardappelen, graan, tarwe en spruiten.

"Ik weet nog dat de eerste Duitse vliegtuigen achter onze boerderij landden. Ik was toen elf jaar oud. Een van die vliegtuigen kwam in de sloot terecht. Daarin hebben we later vaak gespeeld. Die ochtend kwam er een Nederlandse patrouille op de fiets. Het waren wel honderd soldaten. Er is toen een vuurgevecht geweest tussen die Duitsers en de Nederlandse soldaten.

"Gedurende de oorlog waren regelmatig enkele maanden Duitse soldaten bij ons ingekwartierd. Ze gebruikten onze stallen voor hun eigen rijpaarden, meestal iets van dertig of veertig. En ze konden in onze schuur ook hun wagens stallen. Later hebben ook Poolse soldaten bij ons gelogeerd. Die hadden wel tachtig of negentig paarden bij zich. Later hebben we gezien dat de Duitsers met groter materieel kwamen. Toen reed er zo'n grote rupswagen ineens door de sloot heen, naar het veld van de buurman. Er we hebben regelmatig luchtgevechten meegemaakt. Zo waren de burens een keer aan het spitten op de dijk. Ze stopten ermee wegens een luchtgevecht en zetten hun spaden in de grond. Toen ze even later terugkwamen, zat er een kogelgat door een van de spaden.

"Tijdens de oorlog moesten boeren eens per drie maanden 350 kilo koeienvlees aan de Duitsers leveren. En de beste paarden werden in beslag genomen. Maar omdat de meeste boerenpaarden geen hoefijzers hadden, konden ze er maar een paar ritjes mee maken. De suikerbieten moesten we transporteren naar de haven van Waddinxveen en met de hand lossen. Dat was altijd een flinke klus.

"Terwijl die Duitsers in onze boerderij woonden, ging het leven gewoon door. De wijkverpleegkundige, de pianoleraar, iedereen kwam gewoon langs. Die soldaten waren over het algemeen dan ook geen slechte jongens. Ze waren vaak van boerenafkomst. Soms dronken ze 's avonds met ons een bak koffie. Sommigen zeiden 'Auf wiedersehen' als ze naar het front werden gestuurd.

"Ik kwam niet vaak in het dorp. Maar we wisten wel dat er bij Koenekoop mensen ondergedoken

zaten. Mijn vader liet zich namelijk twee keer per week door Koenekoop scheren, en dan hoor je wel eens wat. In '44 dachten we dat de oorlog over was. We hebben een paar dagen gefeest in het dorp. Maar van de een op de andere dag stopte het feest.

"Tijdens de hongerwinter kwamen veel mensen uit Rotterdam langs om te bedelen om eten. Het was koud, de winters ervoor was het ook enorm koud geweest, waardoor alle voorraden op waren. Er stonden toen vaak een paar mensen bij de achterdeur om eten te vragen.

Op 5 mei 1945 riep de dorpsomroeper 'De oorlog is voorbij'. We hebben toen maanden gewerkt aan het versieren van het dorp voor bevrijdingsdag op 31 augustus. Op alle bruggen hingen erehagen en er was een grote optocht. Het was de allereerste allegorische optocht van Bleiswijk."

Bram van den Berg (1929)

Strijd boven Bleiswijk

Het is oorlog. Bleiswijk en Kruisweg zijn echter strategisch gezien niet erg interessant voor de Duitsers. Er zijn geen belangrijke overheidsgebouwen, er is geen omvangrijk verzet en Rotterdam en Den Haag liggen relatief ver weg.

Maar tussen Bleiswijk en Kruisweg ligt een belangrijke spoorlijn. De Duitsers gebruiken de spoorlijn voor het transporteren van V1- en V2-bommen vanuit Duitsland naar Den Haag. Daar staan - onder meer op Ockenburgh en Duindigt - luchtafweerininstallaties waarmee de Duitsers proberen vliegtuigen van de geallieerde tegenstanders neer te halen. De geallieerden op hun beurt trachten te verhinderen dat die treinen Den Haag bereiken.

De spoorbrug over de Rotte is daarom een geliefd doelwit. Tussen herfst 1944 en mei 1945 voeren bommenwerpers van de Britse RAF verschillende bombardementen uit. Vliegtuigen vliegen dus met enige regelmaat over. En sommige daarvan worden neergehaald. Zo ver bekend crashen tijdens de oorlog vijf Duitse vliegtuigen op Bleiswijks grondgebied, waaronder minimaal twee exemplaren van de Junker 52 (op 10 mei 1940) en twee exemplaren van de Messerschmitt Bf 109 (in december 1943). Ook crashen minimaal twee geallieerde vliegtuigen: een Wellington (september 1942) en een Spitfire (november 1943). Daarnaast zijn er twee bombardementen door geallieerden bekend: op 3 februari 1945 (Hoefweg, Overbuurtsepolder en de omgeving van de Kruisweg) en 18 maart 1945 (Hoefweg).

Bleiswijker Karel van Straalen ziet de crash van de Messerschmitt Bf 109G-5 op 4 december 1943 gebeuren. In een interview in 2011 met E.W. van den Burg en P. van Daal vertelt hij: "Er ging een aantal Amerikaanse bommenwerpers over richting Duitsland en er vlogen allemaal van die jagertjes doorheen. Ik weet niet of je het wel eens gezien hebt, die dingen waren heel klein en

vreselijk snel en die vlogen maar van die rondjes er tussendoor. En op een gegeven moment komen er drie van die Duitse jagers aanzetten, die gingen het gevecht aan en het was in een mum van tijd gebeurd. Eén viel er bij ons, één bij Bodegraven en de ander is nog sukkelend op Schiphol kunnen komen. Maar toen die bij ons naar beneden kwam was het een vuurgloed, want hij stond ook in brand en hij plofte in de dijk en het was gelijk uit. Hij lag onder het maaiveld, alleen de staart stak er nog boven uit. De piloot was er met zijn parachute uitgesprongen. Het vliegtuig kwam zo'n zes- à zeventhonderd meter bij de boerderij vandaan neet. Ja, die piloot zei nog, hij is nog een tijd bij ons in huis geweest, totdat ze hem op kwamen halen van Schiphol: 'Ik had angst dat hij op de boerderij zou vallen'."

'Ik dook onder de bedstee, tussen de wekpotten'

Cock de Graaf: "Klaas en ik wonen al heel ons leven vlak naast elkaar. Ikzelf ben in 1941 geboren, hier in Kruisweg. Ik was dus nog jong tijdens de oorlog. Maar ik kan me vooral de hongerwinter herinneren. Al die mensen uit Rotterdam die hier eten probeerden te vinden. Ze stonden soms aan de voordeur én de achterdeur. Ik zie nog zo voor me dat een man een aardappel kreeg en hem zo doorslikte. Zonder te kauwen."

Klaas van Schie: "Bij ons stond een keer een pannetje achter het huis. Daarin zat eten voor het varken. Een man stapte onze tuin in en vroeg of hij het mocht opeten. Mijn moeder zei: 'Het is voor het varken, maar toe maar.' Hij pakte het pannetje, likte 'm helemaal schoon maar liet het pannetje vallen. Daarna heeft hij zelfs de emaille scherven schoongelikt. Ik was nog maar vijf jaar, maar zoiets vergeet je niet."

Cock: "Kruisweg was toen niet veel kleiner dan nu. Enkele tientallen huizen. Maar er zijn hier in de buurt veel bombardementen geweest. Dat kwam doordat de spoorlijn en de A12 hier vlakbij liggen. De geallieerden gooiden bommen en richtten tussen het spoor en de weg. Een oom van me woonde een paar honderd meter vanaf het rangeerterrein. De bomscherven zaten in de houten muren van zijn huisje."

Klaas: "Een keer zag ik vanuit ons huis een paar jagers recht op ons af vliegen, waarschijnlijk Engelsen. Ik dacht dat ze ons zouden beschieten. Dat was zo enorm angstig. Ik ben toen onder de bedstee gedoken, tussen de wekpotten. Maar die vliegtuigen maakten een scherpe bocht en vlogen toen richting het spoor. Daar schoten ze op wagons."

Cock: "Langs de weg waren mangaten, ongeveer elke veertig meter. Daar kon je in springen bij een beschieting. Ze waren net diep genoeg. Maar als er niet geschoten werd, dan speelden we erin. Want voor ons was de oorlog ook een avontuur. We speelden bijvoorbeeld ook op de A12,

die niet lang daarvoor was aangelegd. We noteerden dan nummerborden, maar zo veel auto's waren er niet."

Klaas: "We hadden een radio thuis, maar die hebben we volgens mij tijdens de oorlog niet gebruikt. Die radio was ingepakt in een paar kranten, met een touwtje eromheen. Zo stond hij op een plankje in de bedstee. Een keer rende een vrouw bij ons naar binnen. Ze werd achterna gezeten door Duitse soldaten. Die vrouw dook de bedstee in. We waren bang dat de Duitsers haar zouden vinden, en dus ook onze radio. Maar dat gebeurde gelukkig niet. In die bedstee heeft mijn vader later nog anjers liggen bossen: hij teelde namelijk groenten en bloemen, maar had tijdens de oorlog ischias en kon niet uit bed."

Cock: "Mijn familie had een aannemersbedrijf. Mijn vader had een grote, houten molen gemaakt, die stond bovenop de schuur. Die dreef verschillende machines aan, zoals een slijpsteen, cirkelzagen, een perser voor oliezaad of een snijder voor tabak."

Klaas: "Ik kan me de bevrijdingsdag nog heel goed herinneren. Ik hoorde herrie, mensen vielen elkaar in de armen. Bij de winkel in ons buurtschap was de vlag uitgestoken, maar dat mocht helemaal niet tijdens de oorlog. Toen bleek dat op de radio was geweest dat de vrede was getekend. Het was feest. En ineens komen twee jonge Duitse soldaten op de motor vanuit Moerkapelle. Die wisten blijkbaar niet dat de oorlog was afgelopen. Ze reden zich klem en zijn vervolgens in de sloot gegooid, in de Driesprong. Daarna zijn ze vastgezet in een schuur en is de politie gebeld. Het waren nog jonge jongens. Kinderen eigenlijk."

Cock: "Na de oorlog kwamen de Canadezen hier. Ik herinner het me nog goed. Het was schitterend weer. Mijn nicht uit Bergschenhoek was hier toen ook. Een mooie meid. En terwijl ik aan het spelen was stoeiden zij met mijn nicht. Nee, er is niks gebeurd. Maar het was vrolijk, het was feest."

Klaas: "Later is er een groot feest gegeven in Café Sport. Het hele dorp was er. Mijn vader had toen emmers geschilderd, oranje en rood-wit-blauw. Daarin had hij boompjes geplant. Hij was immers tuinder. Die boompjes stonden langs de Kruisweg. Dat zag er schitterend uit."

Cock de Graaf (1941) en Klaas van Schie (1940)

Wat de Duitsers niet mogen weten

Veel gebeurt tijdens de oorlog in het geheim. Zo telt Bleiswijk enkele onderduikers. Opmerkelijk is het binnenvaartschip bij de zagerij (waar nu de Retraiterie is). Daar woont gedurende een deel van de oorlog een Joods gezin, zonder dat de Duitsers het weten. Bij kapper en kleermaker Gerrit Koenekoop aan de Dorpsstraat is vanaf najaar 1944 de Amsterdamse familie Querido ondergedoken, waarover later meer.

Aan het eind van de oorlog zijn er steeds meer razzia's: Duitse soldaten vallen woningen binnen, op zoek naar Joden en naar mannen die de arbeidsplicht ontduiken. Ook in Bleiswijk vallen de Duitsers met enige regelmaat huizen binnen. Jonge mannen moeten er dus alles aan doen om niet gesnapt te worden. Soms lukt dat, soms niet. De bezetters pakken tijdens razzia's enkele tientallen Bleiswijkers op om ze vervolgens tewerk te stellen. Zo ver bekend keren zij allen terug na de oorlog.

Een paar knullen lukt het om zich te verstoppen onder de pastorie naast de Katholieke School. Slechts een houten vloer scheidt hen van Duitse militairen, die de pastorie gebruiken als onderdak, maar die gelukkig zo veel herrie maken met hun zware laarzen dat ze niet horen dat een meter onder hen urenlang jongens ondergedoken zitten.

Aan de Hoekeindseweg denkt een jongeman de militairen te slim af te zijn - hij heeft zich verstopt in een bedstede, die is verstopt achter een linnenkast. Maar op weg naar de wc buiten pakken de Duitsers hem toch. Afscheid nemen mag niet meer, hij wordt direct afgevoerd en vervolgens tewerkgesteld in Duitsland. Gelukkig keert hij na de oorlog terug naar zijn woonplaats.

Een andere Bleiswijker keert eerder terug. Ook hij is opgepakt tijdens een razzia en werkt enkele maanden in Duitsland, maar krijgt verlof als zijn zus trouwt. Verwaarloosd pakt hij de trein naar Bleiswijk. Terwijl zijn zus klaar staat voor haar gang naar het altaar komt een geestverschijning over de Hoefweg gelopen. Het is haar verloren gewaande broer.

De Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.) is een verzetsgroep met een formele militaire status van de regering in ballingschap. Waarschijnlijk zijn zo'n tien inwoners van Bleiswijk aangesloten bij de B.S., met Cor Heijstek als leider van het Bleiswijks verzet. Ze werken nauw samen met de Binnenlandse Strijdkrachten van Berkel en Rodenrijs. De Bleiswijkers regelen onder meer het transport van gedropte wapens (die vaak in de Rotte worden gegooid, om te voorkomen dat de kisten kapot zouden vallen). Ze vervoeren de wapens en munitie deels met de schuit van tuinder Uittenbroek naar Rotterdam. Ook gaan er ladingen richting het westen. Met paard en wagen worden ze naar Zoetermeer gesmokkeld, en daarvandaan naar Den Haag en omgeving. Daarnaast zijn er verschillende Bleiswijkers die het georganiseerde verzet helpen met grote of kleine diensten, zoals het verspreiden van illegale krantjes, het vervoeren van wapens of het achterover drukken van eten of etensbonnen.

Opmerkelijk is de bijeenkomst in een woning aan de Dorpsstraat in 1943. Onderwerp van gesprek is de krant Trouw. Eyk Speelman, een Zeeuwse verspreider van deze illegale krant, schijnt gearresteerd te zijn door Duitsers, en vervolgens de namen van andere Trouw-verspreiders genoemd te hebben. Het onderlinge wantrouwen bij de Trouw-medewerkers is groot. In het huis van Riet van de Berg is een gesprek tussen Speelman en twee afgevaardigden van Trouw: Jan Veldkamp en Bas van Duin. Tijdens dat gesprek moet boven water komen of

Speelman inderdaad namen van verspreiders heeft doorspeeld aan de Duitsers. Veel levert dat gesprek helaas niet op. De bezetters hebben een tijd daarvoor namelijk al 24 verspreiders opgepakt, daarvan zijn er augustus 1944 23 gefusilleerd in Vught.

Maar er zijn ook inwoners van Bleiswijk en Kruisweg die voor of tijdens de oorlog de Duitse bezetters steunen. Een onbekend aantal daarvan is aangesloten bij de (Nationaal-Socialistische Beweging (N.S.B.). Dat zorgt bij de rest van de bevolking voor vaak blijvende gevoelens van angst en wantrouwen, wat zich vooral na de oorlog uit in woede en antipathie.

Bleiswijker Karel van Straalen vertelt in een interview in 2011: "Een N.S.B.'er had gezien dat ik wat onder mijn jas had gestopt en die had dat aangebracht. De andere dag kwam de politie van Bleiswijk bij mijn vader en hij zei: 'Ik hoor dat je zoon wat eigendommen van dat vliegtuig in zijn zak heeft gestoken en meegenomen, ik zou dat maar inleveren, want daar krijg je problemen mee'. Mijn vader zei: 'Dan moet je bij mijn zoon zijn, maar niet bij mij'. Dus die politieagent kwam bij me. Hij zei: 'Ik heb gehoord dat jij spullen uit het vliegtuig gehaald hebt en die wil ik van je hebben, dat mag niet'. Ik zei: 'Ik heb niks', en als je eenmaal nee hebt gezegd moet je nee blijven zeggen. Dat is zo gelopen, dat is doorgegeven aan de Duitse instanties. Op een gegeven moment, het was een uur of zes 's avonds, we zaten allemaal aan tafel, ook een stel onderduikers. Er kwam een overvalwagen het erf op rijden, een man of tien er op, het geweer in de aanslag en daar kwam een man uit met een map en die stapt het huis binnen. Die onderduikers gingen natuurlijk alle kanten op, die dachten dat het om hen te doen was. Ik dacht, ik ben de jongste, ik blijf zitten, ik heb geen last. Die man kwam met zo'n groot papier aan, "Karel Dietrich Coenraad van Straalen". Ik zei: 'Dat ben ik'. 'Mitkommen!' En ik kon instappen en ik kwam in Rotterdam terecht, het Haagsche Veer. Daar werd ik opgesloten in een celletje met een man of twaalf. Je kon je er amper bewegen. Ja, de een had onderduikers, de ander had een radio aan gehad, een geheime zender. Weet je wie er ook bij me zat? Bas Vente, de voetballer. En een dokter uit Dordrecht, die kan ik me ook nog goed herinneren. Die had Joden in huis. En iedere dag, drie, vier keer een kruisverhoor, dan bij de een, dan bij de ander. Het verhoor was in het Duits en werd in het Nederlands vertaald door een tolk. Nou, vrij ruw. Ik heb nooit klappen gehad. Maar ze werkten vreselijk op je gemoed. Maar ik had me voorgenomen: ik zeg 'nee' en het blijft 'nee'. Dat ging zo iedere dag maar weer, tot op een gegeven moment, hij zei: 'Mitkommen!', toen dacht ik: Nou is het afgelopen. En ik werd naar buiten gebracht en ik werd door ze thuisgebracht. En die officier had daarna mijn vader nog even gesproken en die had gezegd: 'U hebt een goede zoon'. Maar het ergste vond ik altijd 's morgens vroeg, dan hoorde je die Duitse laarzen op die hal klinken en dan ging er ergens een deur open en dan werd er een uitgehaald en die kwam nooit meer terug. En dan denk je wanneer is het mijn beurt? Dan zit je wel in je knijper."

Umpie

Juni 1943. In Amsterdam wordt de Joodse familie Querido opgepakt en afgevoerd naar de Hollandse Schouwburg in Amsterdam. Wonder boven wonder laten de bezetters vader Joseph, moeder Til en hun dochter Miranda Carla van drie maanden oud al na een week los. Ze ontlopen dus transport naar Westerbork. Maar, zo krijgen ze te horen van de Duitsers, de kans bestaat dat ze binnenkort worden opgeroepen.

Vader Querido weet dat hij waarschijnlijk niet voor de tweede keer geluk zal hebben. Hij stapt naar zijn vriend Izak Wertheim, handelaar in stoffen. Die had eens met barbier en kledingmaker Gerrit Koenekoop uit Bleiswijk gesproken over het lot van de Joden in Amsterdam. Koenekoop had toen gezegd: 'Als jullie in moeilijkheden komen, weet dan dat hier je vrienden zijn.' Op stel en sprong wordt geregeld dat de familie Querido bij de familie Koenekoop mag onderduiken. Eén voor één reizen ze via Rotterdam naar de Dorpsstraat in Bleiswijk. Voor Izak Wertheim wordt een adres in de buurt van Bleiswijk gevonden.

Er groeit een vriendschap tussen de familie Koenekoop en de familie Querido. De familie Koenekoop behandelt dochter Miranda Carla alsof het hun eigen kind is. Ze noemen haar uit veiligheidsoverwegingen Umpie. Officieel weten alleen burgemeester Baan en huisarts Karreman van het bestaan van de familie Querido, maar waarschijnlijk is het een publiek geheim.

Het onderduiken verloopt lange tijd prima. Tot oktober 1944. De familie wordt verraden en op een zondagmiddag vallen twee S.S.'ers het huis van Koenekoop binnen. Soldaten nemen Til Querido mee en houden haar vast in Moerkapelle. Joseph Querido, Umpie, Gerrit Koenekoop, zijn vrouw Cathrien en hun vier kinderen worden met hulp van onder meer verzetsman Rien Slootmaker in veiligheid gebracht, allemaal op verschillende adressen. Zo komt Umpie terecht bij de familie Wieriks in Zoetermeer. Het Zoetermeerse verzet, bijgestaan door onder meer de Amerikaanse vliegenier John McCormick, bevrijden Til Querido. Daarna duiken zij en haar man ook onder bij de familie Wieriks. Daar blijven ze tot het eind van de oorlog.

Na april 1945 worden de families herenigd, de familie Querido blijft daarna nog lang in Bleiswijk wonen. Dan vertrekken ze weer naar Amsterdam. Joseph Querido krijgt van Gerrit Koenekoop een naaimachine en stoffen, zodat hij weer een leven kan opbouwen.

Gerrit en Cathrien Koenekoop worden later postuum geëerd met de Israëliëse Yad Vashem-onderscheiding. Deze wordt uitgereikt aan de Rechtvaardigen onder de mensen. Ook Rien Slootmaker, die in 1946 trouwt met een van de dochters van Koenekoop, ontvangt deze onderscheiding.

'Onze school was gevorderd'

"In die tijd moest je op 1 september zes jaar en zes maanden zijn, en dan mocht je op 1 april naar school. Ik was iets te laat jarig, waardoor ik zeven was toen ik naar de Heilig Hart School moest. Dat heeft een maand geduurd, toen hoefde ik niet meer. De Duitsers hadden de school gevorderd. Alle banken waren weg, de school was gevuld met Britsen voor de soldaten. Later zaten er Turkmeense soldaten. Die dansten en maakten muziek met stukken hout. Dat zag er vrolijk uit.

"Doordat de school dicht was heb ik vaak les gehad in een boerderij. We zaten dan met zijn dertigen in de boerderij van Van den Berg. De stal was verlicht met een klein peertje. Als de boer de schuur nodig had, dan kwam je voor niks. Daarom gingen we soms naar een andere boerderij, bijvoorbeeld bij Bos aan de Trompstraat of bij Wooning. En als het lekker weer was, dan zaten we in de tuin van de pastorie. Daar zaten we dan met onze lei op schoot in die schitterende tuin met al die vogels.

"Zo'n een, twee keer per week hadden we les. Vaak waren het niet eens echte leraren die voor de klas stonden, het waren mensen die ons iets bij wilden brengen. Maar er was ook een juffrouw die elke dag uit Rotterdam kwam, op de fiets. Toen ze geen banden meer had, had iemand houten wielen voor haar fiets gemaakt. Na een tijd zagen we haar ook niet meer. Doordat ik zo weinig les heb gehad, heb ik altijd moeite gehad met rekenen.

"Mijn vader werkte bij Coöperatie De Volharding. Daardoor mocht hij een fiets en een kar met twee paarden hebben. De Snip en De Uiver heetten die paarden, schitterende beesten. Daarmee vervoerde hij tarwe en veevoer. Maar voor het verzet vervoerde hij ook wapens. Die werden dan bij een boerderij gebracht die nu aan het einde van de Frederik Hendrikstraat ligt. De aannemer die ernaast woonde, timmerde onder meer lijkkisten. Daar gingen de wapens in. Ik ging dan vaak mee. Eén keer viel een kist om en zag ik de wapens. Ik heb toen een waarschuwing gekregen: ik mocht niks doorvertellen.

"Mijn oudere broer was aan het eind van de oorlog 19, 20 jaar. Er waren toen razzia's. Hij is toen samen met zonen van de schoolleraar ondergedoken in een ruimte onder de school. Boven hun liepen dus de Duitse soldaten. Die maakten gelukkig zelf zo'n herrie met hun zware laarzen, dat ze niet in de gaten hebben gehad dat er jongens onder de vloer lagen."

De heer A. Langenberg (1933)

De burgemeester duikt onder

Jan Baan, op 29 november 1882 geboren in Rijssen, wordt in 1919 benoemd tot burgemeester. Bleiswijk groeit enorm tijdens zijn ambtsperiode. Zo komt er drinkwater, komen er bijzondere scholen, de algemene begraafplaats krijgt een uitbreiding, wegen en het openbaar vervoer worden verbeterd en er komt een middenstandsbank.

Ook tijdens de eerste oorlogsjaren is Baan de burgervader. Hij geniet het vertrouwen van de bevolking. Zo weten officieel alleen hij en dokter Karreman dat er onderduikers zijn bij de familie Koenekoop.

1944 is een zwaar jaar voor Baan. Zijn vrouw Anna Catharina ter Harmsel overlijdt op 29 oktober van dat jaar. Bovendien vindt de burgemeester dat najaar dat de situatie voor hem te gevaarlijk is. Hij weigert namelijk Bleiswijkers op te roepen mee te werken aan het herstel van de Rijksweg 12 die door de bombardementen flink is beschadigd.

Baan duikt onder. Loco-burgemeester J.L.A. Ammerlaan vervangt hem. Op 24 januari 1945 wordt de ondergedoken Baan ontslagen door de Commissaris-Generaal voor Bestuur en Justitie (de overheid was immers in Duitse handen).

Kort na de oorlog hertrouwt Baan in Bleiswijk met Adriaantje Kok. Bovendien wordt hij in ere hersteld: hij is tot 1948 weer burgemeester. Die jaren benadert Umpie burgemeester Baan hoe ze Bleiswijk kan bedanken voor de gastvrijheid. Samen besluiten ze een gedenkplaat aan de gemeente te geven.

Jan Baan wordt na de oorlog benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Hij overlijdt op 11 oktober 1950, enkele maanden later verhuist zijn weduwe naar Amersfoort.

Honger!

Huizen moeten worden geblindeerd, straatverlichting mag niet meer schijnen, veel producten zijn op de bon, kolen zijn niet meer te krijgen. Maar de Bleiswijkse bevolking heeft tijdens de oorlog relatief veel voedsel. Er zijn immers veel boerderijen en tuinderijen. Daarnaast hebben veel inwoners een volkstuintje en soms zelfs stiekem een varken.

De winter van 1944 op 1945 is gemeen. Spoorbielzen, bomen, elektriciteitspalen, alles wordt gebruikt om de kachel mee te stoken. Kolen zijn immers nauwelijks meer te verkrijgen. Maar het is eigenlijk niet zozeer de temperatuur die deze winter zo bitter maakt (volgens het KNMI is er alleen de tweede helft van januari strenge vorst in de nacht). Het is vooral de gevoelstemperatuur die ijzig is. De vorige winters waren namelijk ook streng, de voorraden zijn inmiddels uitgeput. Maar wat vooral zwaar valt is dat een paar maanden geleden de oorlog afgelopen leek te zijn.

Inwoners van het zwaar getroffen Rotterdam - maar ook van andere plaatsen - komen met handkarren naar Bleiswijk om eten te ruilen. Van schilderijen en trouwringen, en van linnengoed tot schoenen, alles wordt geruild.

Maar naast ruilhandel is er de kerk. Zo is bij de pastorie van de Gereformeerde Kerk zonder ruilen toch eten te krijgen. Dat zorgt voor zo veel toeloop dat Dominee Tiemersma naar het schijnt zelf soms naar de gaarkeuken moet. Overigens helpt de kerk de bevolking ook op andere manieren. Zo wordt de zolder gebruikt om spullen op te slaan van dorpsgenoten die moesten vluchten of onderduiken. Henk de Bruin, de kroniekschrijver van de Gereformeerde Kerk, schrijft dat de Duitsers argwaan kregen en tot twee maal toe een huiszoeking doen in de pastorie. Gelukkig zijn er geen represailles.

Eind februari 1945 vervoert het Rode Kruis graan vanuit Zweden naar de haven van Delfzijl. Dat graan wordt vervolgens onder bakkers verspreid over het land, zoals bakker Ammerlaan in Bleiswijk. Het brood van dat graan is vergeleken met andere broden nogal wit. Vandaar de naam Zweeds Wittebrood. (Kijktip: in het tv-programma Andere Tijden van 5 mei 2009 komen Bleiswijkers én bakker Ammerlaan aan het woord over het Zweeds Wittebrood).

Het brood voedt, maar is zeker niet voldoende. Daarom onderhandelen het College van Vertrouwensmannen en de Binnenlandse Strijdkrachten met de Duitse bezetters. Ze komen overeen dat boven de Randstad voedsel gedropt mag worden. Die droppings vinden eind april 1945 plaats. Bleiswijk staat niet op de kaart voor de droppings: de dichtstbijzijnde ladingen komen terecht in Terbregge.

Overigens hebben niet alleen Nederlanders tijdens de oorlog honger, ook de Duitse soldaten hebben blijkbaar een tekort aan voeding. Zo staat in het Algemeen Nederlandsch Dagblad van 21 februari 1945 de kop 'Duitse diefstal te Bleiswijk' met daaronder het volgende bericht: 'Een groep militaire en civiele Duitsers arriveerde met een vrachtwagen te Bleiswijk, waar ze uit een pakhuis zesenzestig zakken erwten stalen.'

Ontsnapt aan een bloedbad

Hoewel Bleiswijk voor de Duitsers niet van strategisch belang is, zijn er gedurende de oorlog wel soldaten ingekwartierd. Ze zijn in het hele dorp ondergebracht bij 'gastgezinnen'. Iedereen die een kamer vrij heeft wordt gedwongen om ze een slaapplek te bieden. Daarnaast hebben de Duitsers onderdak gevonden in de Katholieke School en de Openbare School (later: De Vluchtheuvel). De jeugd moest maar in boerderijen les volgen. De gymzaal van de Openbare School doet dienst als stal. Op de school is een uitkijktoren getimmerd. Daarnaast is ook op een van de molens langs de Rotte een uitkijkpost voor de Duitse soldaten gebouwd.

Het is dus oppassen. Niet voor niets ontvluchten enkele Bleiswijkers het dorp. Bovendien zijn er soms razzia's en schietpartijen. Maar de Duitse soldaten in Bleiswijk zijn over het algemeen niet erg fanatiek. Zeker aan het eind van de oorlog hebben ze ook tabak van de bezetting, maar zo nu en dan laten ze wel hun tanden zien. Enerzijds om de bevolking te laten zien dat er niet met ze te spotten valt, anderzijds omdat ze hun meerderen willen laten zien nog voor het Duitse rijk te willen vechten.

Op dinsdag 5 september 1944 gaat het bijna mis. Nederland is in feeststemming, want het lijkt alsof de oorlog voorbij is. Dolle Dinsdag wordt deze dag later genoemd. De Bleiswijkse afdeling van de Binnenlandse Strijdkrachten oefent vast voor een parade. Maar op dat moment landen de Göring-troepen op het vliegveld bij Ypenburg. Een Duitse officier - die bij de Bleiswijkse dokter Karreman is ingekwartierd - waarschuwt de Bleiswijkers voor de komst van de fanatieke en gevreesde soldaten. Net op tijd.

Niet veel later komen de Duitsers op de fiets naar Bleiswijk. Ze zien niets vreemds en besluiten bij café Rust Even (nu Dorpsstraat 76) een borrel te nemen. Henk de Bruin schrijft dan ook niet voor niets in zijn kroniek: 'Zo is Bleiswijk op het nippertje ontsnapt aan een bloedbad.'

'Bij wapendroppings moesten we binnenblijven'

"Ik ben geboren aan de Lange Vaart, maar al na een paar maanden verhuisden we naar een huis bij de Rotte. Het was winter. Ik lag in een deken gewikkeld op een slee. Ons nieuwe huis lag vlakbij de Rotte, naast wat toen de zagerij was en wat nu de Retraiterie is. Mijn vader - Arie Uittenbroek - was tuinder. Hij had daar onder meer een kas en teelde verschillende gewassen. Die bracht hij met zijn schuit naar de veiling in Rotterdam.

"In 1940 zagen en hoorden we de Duitse vliegtuigen voorbij komen, we hoorden schieten. Mijn moeder zei: 'Nu is het echt oorlog'. Een paar dagen later was het bombardement op Rotterdam. Dat konden we vanaf ons huis zien.

"Ik was twaalf, en ging dus niet meer naar school. Dat had ook niet gekund: de Duitsers hadden hun paarden gestald in de Openbare School. Het schoolgebouw is later De Vluchtheuvel gaan heten. Ik kwam ze wel eens tegen met hun paarden. Ik ben sindsdien bang voor paarden.

"De Duitsers visten in de Rotte door een granaat in het water te gooien. De dode vissen namen ze mee, de stukken lieten ze achter. Eén keer ging dat bijna mis. Dat zit zo. Het verzet gebruikte de schuit van mijn vader om gedropte wapens 's nachts over het water naar Rotterdam te vervoeren. Als er wapens gedropt werden, kwam het verzet ons waarschuwen. We moesten dan binnen blijven. Vanuit ons zolderraam konden we dan zien dat er een lichtkogel afgeschoten werd. Daardoor wist het vliegtuig waar de wapens gedropt moesten worden.

"Eén keer - ik denk in 1942 of 1943 - was het vliegtuig te laat met het droppen van wapens. Daardoor kon het verzet niet meer met de schuit naar Rotterdam varen. De schuit lag dus overdag met wapens aan boord. Die dag kwamen er weer Duitse soldaten om te vissen. Ze stonden op onze schuit en gooiden een granaat in het water. Ik heb het niet zelf gezien: als de Duitsers kwamen, moesten wij naar binnen. Mijn broer is toen wel snel mijn vader gaan waarschuwen. Die werkte op het land. Mijn broer heeft hem verteld niet naar huis te komen, voor het geval het mis ging. Maar die Duitsers hebben het niet gemerkt. Mijn vader is daarna naar het verzet gestapt. Nog één keer, en het verzet mocht zijn schuit niet meer gebruiken, zei hij.

"We woonden ver weg van het dorp, en merkten dus weinig van de oorlog. We hoorden wel eens schoten, maar dat kon ook van de eendenjacht zijn. Dat dachten we ook toen de schietpartij bij het Jachthuis in Zevenhuizen was. Totdat mijn vader een man rond ons huis zag lopen. Die was met de boot gevlucht toen de schietpartij begon. En ik weet nog dat in de molen een knul uit Rotterdam zat ondergedoken, en in een binnenvaartschip voor de zagerij een familie uit Brabant. Die hebben de dag na de bevrijding afscheid genomen, ze vertrokken weer naar huis."

Mevrouw M. van Driel (1929)

Waar is de klok?

De Duitse bezetters hebben metaal nodig, vooral koper en brons. Dat kan namelijk worden omgesmolten tot wapens en munitie. Wrang maar waar: ook veel kerkklokken moeten eraan geloven. In de loop van de oorlog missen meer en meer kerktorens hun klok. Zo ook die in Bleiswijk. Broeders van de kerken krijgen de opdracht de vaak loodzware klokken te laten zakken.

Volgens de overlevering is er één klok die de dans weet te ontspringen: de kleinste klok van de Hervormde Kerk. Het is een zogenoemd Angelus-klokje (de klok met de hoogste toon) van 45 centimeter doorsnede en gemaakt van brons. Waarschijnlijk is het in 1333 gemaakt. Daarmee is het klokje het oudste gebruiksvoorwerp binnen de Bleiswijkse grenzen.

Het verhaal gaat dat deze klok in 1944 is 'ondergedoken'. Pas enkele jaren later komt hij weer tevoorschijn. Bij de RDM-scheepswerf is de klok in 1948 gerepareerd. Er zit namelijk een barst in de klok - een gevolg van het avontuur - waardoor de klank niet meer juist is. In hetzelfde jaar hangt de klok weer in de kleinste toren van de Hervormde Kerk.

Of de klok echt is ondergedoken, of dat het een fabel is, daarover verschillen de meningen. Maar als er inderdaad sprake is van een tijdelijke verdwijning, dan is het een raadsel wie ervoor heeft gezorgd dat de klok kan onderduiken.

Misschien dat de klok zelf wél weet wie deze goede daad heeft verricht. De inscriptie in de klok - in 1333 aangebracht - luidt namelijk: Audi vide tace si tu vis vivere pace. Ofwel: Hoor zie zwijg, als jij wilt leven in vrede.

Bergschenhoek en Berkel en Rodenrijs

De buurdorpen Bergschenhoek en Berkel en Rodenrijs hebben hun eigen oorlogsgeschiedenis. En elk - helaas - ook hun eigen dieptepunten.

Op 7 januari 1945 worden tien jonge mannen geëxecuteerd aan de Bergweg-Zuid in Bergschenhoek. De bezetters willen daarmee de dood wreken van de Duitse soldaat Franz Schilar. Die werd doodgeschoten op de Bergweg door een man die hij wil aanhouden.

Omwonenden hadden over die man geroepen 'Houd de moordenaar'.

De Duitsers laten vervolgens tien gevangenen uit politiebureau Haagse Veer uit Rotterdam naar Bergschenhoek brengen. Op dezelfde plek als waar Schilar werd vermoord, worden de tien doodgeschoten. Op diezelfde plek staat nu een monument met de namen van de tien slachtoffers.

De Duitsers besluiten in 1944 de polders in onder meer Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs, Zevenhuizen en Moerkapelle onder te laten lopen met water uit de Rotte. Dit is de zogenoemde inundatie. Naar verluidt staan de weilanden zo'n halve meter onder water. Daardoor is het voor de geallieerden onmogelijk om parachutisten te droppen in die polders. Bleiswijk blijft deze ingreep bespaard. De landerijen zijn immers te kostbaar wegens alle groenten die er groeien. Het andere buurdorp, Berkel en Rodenrijs, is de geschiedenis ingegaan als verzetsdorp. Veel inwoners van het dorp sluiten zich aan bij de Knokploeg of plegen andere verzetsdaden. Zo is Berkel en Rodenrijs een goede plek om wapens en springstoffen te droppen. Het dorp ligt immers niet ver van Rotterdam.

Alleen al in het laatste oorlogsjaar zijn er in en rond Berkel en Rodenrijs negentien droppings (waarvan drie in Bleiswijk). "Je zag de lichtseinen op de grond naar de vliegtuigen, je hoorde het gekletter van de vallende containers, waarin de geweren waren verpakt", vertelt later een van de leden van het verzet tegen de Historische Vereniging Berkel en Rodenrijs.

De handgranaten, mijnen, explosieven, stenguns, lichte machinegeweren, karabijntjes en Lee-Enfield-geweren worden vervolgens onder meer met handkarren naar het noorden van Rotterdam vervoerd. Een gevaarlijke onderneming. De kans betrapt te worden ligt voortdurend op de loer. De bezetters vermoorden in oktober 1944 vier inwoners van Berkel en Rodenrijs: ze hadden ontdekt dat de vier bij een dropping betrokken waren.

De Knokploeg uit Berkel en Rodenrijs bestaat uit zo'n dertig man en zorgt voor onder meer de verspreiding van de wapens en de munitie. Maar de Knokploeg doet meer. Tijdens de hongerwinter neemt de ploeg vee en landbouwvoorraden in bij boeren die zwarte handel

plegen. Daarnaast plundert de Knokploeg voorraden van de Wehrmacht, om zo onder meer brandstoffen en voedsel te bemachtigen.

Op een van de laatste dagen van de oorlog geschiedt er een drama in Berkel en Rodenrijs. Een groepje Duitse soldaten uit Zoetermeer gaat op 5 mei 1945 met een overvalwagen naar Berkel en Rodenrijs. Waarschijnlijk om hun gram te halen tegen een 'verzetsgroepje' dat hen herhaaldelijk had dwars gezeten tijdens de bezettingsjaren, schrijft Leo Bolleboom, chroniqueur van de Berkelse oorlogsgeschiedenis. Het mondt uit in het laatste geregelde gevecht van de Duitse Wehrmacht op Nederlandse bodem, zo blijkt later.

De Duitsers arriveren in Berkel en Rodenrijs. Er wordt geschoten. De kogels vliegen door de houten wanden van de bloemenveiling, waar onder meer leden van de Binnenlandse Strijdkrachten zich verschuilen. Maar wat de Duitsers niet weten is dat het verzet voorbereid is op een aanval. Verzetsman Jan Roozendaal heeft naast het veilinggebouw schutters geposteed. De Duitsers ontdekken te laat dat ze in een val zijn getrapt.

Tijdens het vuurgevecht overlijden drie leden van de Binnenlandse Strijdkrachten en nagenoeg alle Duitse soldaten. Maar niet veel later komt een enorme kolonne van honderden Duitse soldaten vanuit Rotterdam naar Berkel en Rodenrijs om het gevecht te beslechten. Ze dreigen gijzelaars neer te schieten. Er wordt onderhandeld tussen Duitsers en het verzet, en uiteindelijk laat iedereen de wapens rusten.

'Nichts gefunden, alles in Ordnung'

De meest opvallende Duitser die in Bleiswijk is ingekwartierd is Ludwig Schmitt. Deze Oberfeldwebel (onderofficier) van de Wehrmacht komt in oktober 1944 met 35 man naar Bleiswijk. Ze denken in gevaarlijk gebied aan te komen en komen met getrokken geweren het dorp binnen. De Openbare School (later De Vluchtheuvel) wordt hun kwartier. Kort daarvoor is er een uitkijktoren op de school gebouwd. Vanuit de school kunnen Schmitt en zijn mannen Bleiswijk in de gaten houden, en zelfs richting Zevenhuizen en Zoetermeer turen.

Naar verluidt krijgt Schmitt al na enkele dagen een briefje van een 'verrader'. Bij de timmerman die de toren op de school had gebouwd zou een radio staan. Schmitt neemt met enkele soldaten poolshoogte. Hij ziet in een kamer de radio staan maar houdt dat verborgen voor zijn landgenoten. Zijn woorden: "Nichts gefunden, alles in Ordnung. Ab Marsch."

Diezelfde Schmitt is een goede vriend van nazi-kopstuk Rommel. Hij is de veldmaarschalk die een belangrijke rol speelt in Noord-Afrika, maar ook de strateeg die Hitler wilde laten vallen door het westelijk front naar Duitsland op te geven.

Bram Veerman laat in zijn boek 'Tussen licht en donker, in Hollands groene hart' (over de oorlogsgeschiedenis van Zevenhuizen) Schmitt aan het woord. Zo komen we te weten dat Schmitt en zijn mannen de wapendroppings kunnen zien vanuit hun uitkijktoren, maar er niets tegen ondernemen. Ook weet Schmitt dat de slager vlees zwart verkoopt (dus buiten het bonnensysteem om) en dat er 's nachts verzetkrantjes in de brievenbussen worden gestopt. Schmitt vertelt: "Maar daar hadden wij natuurlijk niets mee te maken. Wij als Wehrmacht waren niet in oorlog met het verzet. Nee, de S.S., de S.D. en de Gestapo, die waren in oorlog met het verzet. 's Avonds na spertijd werden in Bleiswijk de ondergrondse blaadjes rondgebracht. Met de nachtkijker zagen we precies bij wie ze in de brievenbus werden gestopt. Ze hadden dit beter gewoon op de dag kunnen doen, dan had niemand er erg in gehad."

Bleiswijk heeft dus strikt genomen geen kwade aan Schmitt. Er is een ergere beul te bedenken. "We hadden onze zakken vol van de oorlog", vertelt hij in het boek van Veerman. En over zijn tijd bij de Wehrmacht: "Dat waren negen verloren jaren van mijn leven."

Toch is Schmitt in april 1945 (mede)verantwoordelijk voor een schietpartij bij De Rotte. Daarbij komt de ondergedoken Amerikaan John McCormick om. Schmitt: "Nog vele jaren nadien heb ik eraan moeten denken, dat die Amerikaanse vliegenier op de valreep van de vrede, zo jong nog, daar zijn leven heeft gegeven."

Het gevecht bij het Jachthuis

Het Jachthuis in Zevenhuizen is een plek waar vaak onderduikers zitten. Het is namelijk een lastig te bereiken plek. De Duitsers hebben immers in 1943 de akkers onder water gezet, waardoor het Jachthuis alleen te bereiken is via de dijk en via een modderig polderweggetje. Vandaar ook dat bij het huis enkele meters verderop ook met enige regelmaat onderduikers zaten.

Ook John McCormick zit in het Jachthuis. Deze jonge Amerikaanse boordschutter heeft met de overige bemanning van de B-24 Liberator 'Jolly Duck' bommen laten vallen boven het Duitse Nordhausen. Het vliegtuig komt op de terugreis naar Engeland echter zonder brandstof te zitten, en maakt op 22 januari 1945 daarom een noodlanding in de Geerpolder bij Zoeterwoude. Alle bemanningsleden overleven de crash. McCormick vlucht richting een hooiberg. Bewoners helpen hem onder te duiken in Zoetermeer. De dag erna brengen enkele verzetsmannen hem op de fiets naar het Jachthuis. Een spannende tocht. Ze worden onderweg zelfs aangehouden door een Duitse patrouille, maar mogen door.

In Zoeterwoude gebeurt inmiddels een drama. De geallieerden willen niet dat Duitsers op enig manier profijt kunnen hebben van achtergelaten vliegtuigen, en dus is de procedure dat die

vliegtuigen vernietigd moeten worden. Op 26 januari bombarderen drie Spitfires de Jolly Duck in Zoeterwoude. Tijdens de beschieting komen vijf personen om, waaronder twee kinderen die in het vliegtuig spelen en een bewoner van de nabijgelegen boerderij.

Enkele maanden later. Naar verluidt fietsen op 29 april twee Duitse soldaten vanaf de Rotte naar Bleiswijk om de kerk te bezoeken. Om de terugreis pakken ze het veerpontje en worden beschoten. Het schijnt dat de kogel door de pet van een van de soldaten is gegaan. Het schot komt vanaf het Jachthuis. De Bleiswijkse Duitser Luwdig Schmitt vertelt na de oorlog echter al veel eerder van de onderduikers in het Jachthuis geweten te hebben: "In februari/maart 1945 hoorden we dat er jongelui in het Jachthuis aan de Rotte zaten. Die waren daar natuurlijk niet om kievitseieren te zoeken. Voor ons maakte dat niets uit. Wij als Wehrmacht wachtten op het einde."

Hoe dan ook, even later komen er zo'n twintig, dertig Duitse soldaten naar het Jachthuis onder leiding van Oberfeldwebel Ludwig Schmitt. Eigenlijk zijn het geen Duitsers: het zijn Turkmene die konden kiezen: opgesloten worden in een concentratiekamp, of aan Duitse kant vechten. De soldaten hebben hun wapens in de aanslag. "Heraus, sofort!", wordt geroepen. Een van de aanwezige verzetsmannen roept door de deur "Ja, ich komme gleich." Hij trekt snel de deur dicht en zegt tegen de rest "Jongens, pak je wapens, het is foute boel. Moffen!" Een handgranaat wordt door een raam gegooid en ontploft. En vervolgens schieten de soldaten van beide zijden op het Jachthuis.

Op dat moment zijn er zestien mensen binnen, waaronder twee leden van het Zoetermeerse verzet, de eigenaar van het Jachthuis met zijn vrouw en kinderen, de bemanning van een Britse bommenwerper en McCormick. In het Jachthuis liggen wapens en munitie, maar nooit voldoende om een Duitse aanval af te slaan. Ze besluiten uit te breken. Daarbij wordt McCormick bijna direct doodgeschoten. Ook Jacob van Rij, wachtmeester bij de marechaussee en verzetsman, vindt de dood. Hij geeft de anderen dekking, zodat ze kunnen vluchten, maar wordt neergeschoten en verdrinkt in een vennetje.

Een dramatische geschiedenis. Maar tevens een geschiedenis die het eind van de Duitse bezetting van Bleiswijk inluit. Enkele dagen later - op 8 mei - komen Binnenlandse Strijdkrachten uit Moerkapelle verhaal halen. Ze zijn zwaar bewapend en eisen dat de Ludwig Schmitt en zijn mannen zich overgeven. De sfeer wordt grimmig. Schmitt zegt: "Wenn einer eine Bewegung macht werden viele sterben."

Schmitt stelt zich alleen te willen overgeven aan het Canadese leger in Rotterdam. Op zich een begrijpelijke keuze: het Canadese leger dient zich te houden aan de oorlogswetten, en is dus een redelijk veilige uitweg voor Schmitt.

Het verzet gaat uiteindelijk akkoord. De dag erna geeft Schmitt de sleutel van de Openbare School aan de hoofdmeester en vertrekt met zijn landgenoten naar Rotterdam. Langs de weg

staan Bleiswijkers. Ze zwaaien de Duitsers uit. Ze roepen: "Jullie hebben verloren, jullie hebben verloren!"

De bevrijding

In het voorjaar van 1945 komt de strijd tegen Nazi-Duitsland in een stroomversnelling. Op 25 april wordt Duitsland in tweeën gesneden, doordat geallieerde troepen en soldaten van Rusland elkaar treffen bij de Elbe. Vijf dagen later pleegt Adolf Hitler zelfmoord. De dagen erna geven de Duitsers zich over: eerst trekken ze zich terug uit Italië en op 4 mei is er de overgave in onder meer Holland, Friesland en delen van Duitsland. Daarmee is de oorlog strikt genomen voorbij, hoewel het nog tot 20 mei duurt voordat ook Texel vrij is en er écht niet meer gevochten wordt in Europa.

Koningin Wilhelmina spreekt de bevolking via de radio toe:

"Mannen en vrouwen in Nederland. Onze taal kent geen woorden voor wat in ons aller hart omgaat in dit uur van bevrijding van geheel Nederland. Eindelijk zijn wij dan de baas op eigen erf en aan eigen haard. Verslagen is de vijand, van Oost tot West, van Zuid tot Noord; verdwenen het vuurpeloton, de gevangenen en de martelkampen; voorbij is de (...) gedachte aan de vervolging, welke vijf jaar lang U heeft gekweld; voorbij is de verschrikking van de hongernood."

In Bleiswijk wordt op 6 mei 's morgens de Nederlandse vlag opgehangen. En nog een. En nog een...

De oorlog is voorbij.

'Eindelijk konden we weer feestvieren'

"Het begin van de oorlog zal ik nooit vergeten. Ik was de oudste van zes. We woonden met mijn vader, moeder en een zus van mijn vader in bij Opoë Berkel aan de Hoekeindseweg. Ik had bronchitis of zo, daarom werd ik overdag naar een soort prieel in de tuin gedragen. Mijn opoe riep ineens: 'Jongen, naar binnen!' De vliegtuigen kwamen voorbij, ik zag soldaten op de fiets voorbij komen. Het waren er niet eens zo veel.

"Ik zat destijds op de Ambachtsschool aan de Gordelweg in Rotterdam. Daar ging ik op de fiets naartoe. Een aantal leraren zat bij het verzet in Rotterdam. Toen ze hoorden dat ik uit Bleiswijk kwam, vroegen ze of ze even aan mijn fiets mochten sleutelen. 'Als ik maar kan blijven fietsen', zei ik. In Bleiswijk zaten namelijk ook wat verzetsmensen. Later ontdekte ik dat ze briefjes in mijn stuur hadden verstopt, waarschijnlijk voor illegale krantjes. Als ik dan in Bleiswijk was, dan

kreeg ik van iemand iets te drinken aangeboden. In de tussentijd haalden ze het papier uit mijn stuur. Ik wist echt helemaal van niets.

"Het waren barre tijden. Je was enorm beperkt in je vrijheid. Na acht uur 's avonds mocht er geen streepje licht uit je huis komen. Eten was op de bon, maar veel artikelen waren niet eens te krijgen. Tijdens de hongerwinter kwamen kuddes mensen uit Rotterdam om te zien of ze hier wat aardappelen of bieten konden vinden.

"Je moest altijd over je schouder kijken, je was je leven niet zeker. Zo zaten aan het eind van de oorlog broekies van een jaar of 17, 18 uit Turkeminstan in de Openbare School. Zij waren daar gelegerd door de Duitsers. Je wist echt niet wat je aan die jongens had: de een was enorm fanatiek, de ander geloofde het wel. Er was ook een Bleiswijker die bij de S.S. zat. Een venijnig ventje was dat. Die marcheerde soms in vol ornaat door het dorp. Die schijnt bij de slag bij Stalingrad omgekomen te zijn.

"Ik heb zelf geen bekenden verloren. Mijn jongste oom was tewerkgesteld in Duitsland, maar mocht terug naar Nederland. Die heeft zich toen aangesloten bij het verzet en is met de Canadezen door Nederland getrokken. Ik was daar zelf te jong voor. Maar in 1948 mocht ik op kosten van Hare Majesteit wel naar Indië om daar te vechten. Dienstplicht. Daar heb ik veel kameraden verloren. Zestien uit mijn bataljon zijn niet teruggekeerd.

"In '44 hebben de Engelsen goed huisgehouden in Bleiswijk. Ze schoten vanuit vliegtuigen op alle auto's, want de kans was groot dat daarin Duitsers zaten. Bij de Hoefweg hebben ze een auto te pakken gehad. De bevrijding in 1945 herinner ik me nog goed. Grote Liberators dropten tonnen eten boven het land, onder meer bij Terbregge. Wat een bakbeesten. Vier motoren, twee staarten. Het was een dolle boel. Eindelijk konden we weer feestvieren."

Piet Berkel (1928)

Bevrijdingsdag 1945

Aan het eind van de zomer van 1945 viert Nederland de bevrijding. Dit gebeurt op de verjaardag van de Koningin, dus op 31 augustus. Ook Bleiswijk viert feest. Niet alleen op die 31e, maar ook op 4, 5 en 6 september.

In het eerste boekje van Oranjecomité Bleiswijk staat het complete programma van de feesten van dat jaar. Een bijzonder boekje. Kijk bijvoorbeeld naar de bedrijven die erin adverteren. Hert zijn namen die nog steeds in Bleiswijk voorkomen, zoals Biemond, Fijan, Van der Slik, Koenekoop, Kok, Luiten, Haitsma, Van der Linde, Straver, Ammerlaan, Verbakel, Van Driel, Verhoeff, Van der Sman en Schuddebeurs.

Er zijn optochten. Veel dorpsbewoners dragen kleding in de nationale kleuren. Er is muziek op straat. Voor de kinderen worden spelletjes georganiseerd: meisjes doen aan blokjes rapen, baldragen, hardlopen en stoelendans, de stoere jongens houden zich bezig met turfkruien, zaklopen, touwtrekken, estafetteloop en boegsprietlopen. En voor de kleintjes is er koekhappen, een goochelaar en poppenkast.

Ook voor de volwassenen zijn er volksspelen. Mastklimmen en mastgevechten, wielrijden met hindernissen op surrogaatbanden, tonnetje steken en een gekostumeerde voetbalwedstrijd. Gehuwde en ongehuwde paren kunnen deelnemen aan een kruiwagenrace.

Al deze activiteiten vinden plaats op het feestterrein: een weiland achter boerderij Nut Voor Zorg van boer Willem Bos, gevestigd aan de Hoefweg, waar nu de Trompstraat is. Het hele feest eindigt met vuurwerk.

Mijn Nederland

In het eerste boekje van Oranjecomité Bleiswijk - ter gelegenheid van de Bevrijdingsdag - staat de tekst van 'Mijn Nederland'. Dit lied is rond 1870 geschreven door Pieter Louwerse en Richard Hol en roemt ons mooie land. De oorspronkelijke titel luidt 'Waar de blanke top der duinen is'.

*Waar de blanke top der duinen
Schittert in den zonnegloed,
En de Noordzee, vriend'lijk bruisend,
Neêrlands smalle kust begroet.
Juich ik aan het vlakke strand, (bis)
'k Heb u lief, mijn Nederland! (bis)*

*Waar het lachend groen der heuvels
't Kleed der stille heide omzoomt,
Waar langs rijk beladen velden,
Rijn of Maas of Schelde stoomt,
Klinkt mijn lied op oude trant: (bis)
'k Heb u lief, mijn Nederland! (bis)*

*Blijf gezegend, land der Vad'ren,
Make u eendracht sterk en groot;
Blijve 't volk de Koninginne*

Houw en trouw in nood en dood!

Doe zoo ieder 't woord gestand: (bis)

'k Heb u lief, mijn Nederland! (bis)

Na de oorlog

Nederland is bevrijd en likt de wonden. De wederopbouw kan beginnen. Dat gaat met horten en stoten. Zo belandt Nederland al snel in een andere oorlog, namelijk die in Indonesië. Veel jonge mannen - waaronder een aantal uit Bleiswijk - zijn nog nauwelijks gekomen van de ene vreselijke periode, maar gaan als dienstplichtig militairen een minstens zo duistere periode tegemoet.

In Bleiswijk is er niet veel dat herinnert aan de oorlog van 1940 tot 1945. Veel panden die in dit boek worden besproken, zijn inmiddels afgebroken. Dat geldt onder meer voor het gemeentehuis: in 1949 verhuist de politie naar dit pand, maar in 1968 wordt het wegens achterstallig onderhoud afgebroken. Zelfs de monumentale status kan het pand niet redden. De maalderij De Volharding is ook tegen de vlakte gegaan, in 1974.

Maar een aantal opmerkelijke panden is bewaard gebleven. Historisch gezien het meest interessante is het oude huis van de familie Koenekoop aan Dorpsstraat 47, de plek waar de familie Querido ondergedoken zat. Het gezichtje in de gevel waakt nog altijd over het dorp. In het gemeentehuis van Bleiswijk heeft lang een marmeren gedenktegeltje gehangen die is aangeboden door de familie Querido. Hiermee wilde de familie haar dankbaarheid uiten voor de Bleiswijkse opvang. Deze gedenktegeltje is kort na de oorlog onthuld door Umpie en Gerrit Koenekoop. Enkele jaren later verdwijnt hij, om lang daarna weer op te duiken. Op 5 mei 1995 onthult Umpie de tegeltje voor de tweede keer. Sinds de verhuizing van het gemeentehuis naar Bergschenhoek is de plaquette in het bezit van de Oudheidkundige Vereniging en Museum Bleiswijk (OVMB), die in 1984 wordt opgericht en in 1986 officieel wordt geopend door mevrouw H.H. Haitsma-Schuijer, weduwe van hoofdmeester Schuijer die het Bleiswijkse Dorpslied schreef. Het Historisch Museum Bleiswijk (onderdeel van OVMB) aan de Dorpsstraat 5 heeft meer herinneringen aan de oorlogstijd, zoals een deel van een neergestort vliegtuig (namelijk een Messerschmitt).

Ter nagedachtenis aan de twee omgekomen militairen op 10 mei 1940 heeft enkele jaren een plaquette gestaan aan de Hoefweg. Waarschijnlijk in 1950 is deze verwijderd, en vanaf 1988 heeft hij enige tijd het Kerkplein gesierd. Nu is er een officieel herdenkingsmonument op het Bleiswijkse Herdenkingspein.

Rondom Bleiswijk en Kruisweg zijn tijdens de oorlog veel bommen gedropt door de geallieerden en stortte een aantal vliegtuigen neer. Bleiswijker Karel van Straalen in 2011 over de Messerschmitt die in 1943 neerstort: "Ze hebben die staart eraf gehaald en grond eroverheen gedaan. Het vliegtuig was jarenlang geconserveerd. Jaren na de oorlog is het vliegtuig met een kraan van Bert van Mullem uit Moerkapelle opgegraven. Maar de giek was te kort om de motor op te graven en die zit nog tot op de dag van vandaag diep in de grond in de dijk."

Waarschijnlijk zijn nog niet alle explosieven ontdekt. In 2006 is voor het laatst een bom geruimd. De zogenoemde 500-ponder was langs de A12 gevonden tijdens werkzaamheden aan de op- en afrit voor de snelweg. De Explosieve Opruimingsdienst Defensie (EOD) laat de bom ten noorden van de A12 ontploffen, vlakbij Kruisweg.

Bronnen

Gesproken bronnen

- Bestuur en medewerkers Oudheidkundige Vereniging en Museum Bleiswijk
- Bram van den Berg
- Piet Berkel
- Mevrouw M. van Driel
- Cock de Graaf
- De heer A. Langenberg
- Klaas van Schie

Schriftelijke bronnen

- Commandant onttrok troepen aan verdediging van Rotterdam, Loek Elfferich (Het Vrije Volk, 3, 7 en 10 mei 1986)
- Tussen licht en donker, in Hollands groene hart, A. Veerman, 1987
- Op 5 mei ben ik opnieuw geboren (Een beschrijving van een aantal gebeurtenissen in Berkel en Rodenrijs gedurende de periode 1940 - 1945), Leo Bolleboom, 1989
- Blesewic nummer 35, maart 1995 (1940 - 1945, Vijftig jaar bevrijding)
- De dorpskerk in Bleiswijk (De geschiedenis van een monument), M. Huizer, 2004
- Wij spreken niet eens de taal (Oorlogsherinneringen 1940 - 1945 van inwoners en oud-inwoners van Berkel en Rodenrijs), Leo Bolleboom, 2010

Online

- Andere Tijden, 5 mei 2009 (www.npo.nl)
- Archieven.nl (www.archieven.nl)
- Familie Van Hoboken (genealogie.vanhoboken.nl)

- [Familiestichting Van Rij \(www.van-rij.nl\)](http://www.van-rij.nl)
  - [Historische Vereniging Berkel en Rodenrijs \(\(www.histverberkelenrodenrijs.nl\)](http://www.histverberkelenrodenrijs.nl)
  - [Edit Colibri \(www.editcolibri.nl\)](http://www.editcolibri.nl)
  - [Jolly Duck \(www.jollyduck.com\)](http://www.jollyduck.com)
  - [Gereformeerde Kerk Bleiswijk \(www.gereformeerdekerkbleiswijk.nl\)](http://www.gereformeerdekerkbleiswijk.nl)
  - [Kenniscentrum Gereformeerde Gezindte \(www.digibron.nl\)](http://www.digibron.nl)
  - [Oud Berkel en Rodenrijs \(www.oudberkelrodenrijs.nl\)](http://www.oudberkelrodenrijs.nl)
  - [Oudheidkundige Vereniging en Museum Bleiswijk \(www.ovmb.nl\)](http://www.ovmb.nl)
  - [Oud Soetermeer \(www.oudsoetermeer.nl\)](http://www.oudsoetermeer.nl)
  - [Probleeminventarisatie Conventionele Explosieven Cyclamenweg Bleiswijk \(repository.officiële-overheidspublicaties.nl\)](http://repository.officiële-overheidspublicaties.nl)
  - [Stichting Oranjecomité Bleiswijk \(www.oranjecomite-bleiswijk.nl\)](http://www.oranjecomite-bleiswijk.nl)
  - [Studiegroep Luchtoorlog 1939 - 1945 \(www.studiegroepvluchtoorlog.nl\)](http://www.studiegroepvluchtoorlog.nl)
  - [Trouw 1943 - 1945 \(www.illegaletrouw.nl\)](http://www.illegaletrouw.nl)
  - [Wikipedia \(nl.wikipedia.org\)](http://nl.wikipedia.org)
  - [Zuidfront Holland \(www.zuidfront-holland1940.nl\)](http://www.zuidfront-holland1940.nl)
-

Stichting Oranjecomité Bleiswijk bedankt de volgende bedrijven voor hun steun:

- Bakker Ammerlaan
- De Haan Automotive
- De KaaZaak
- Dijkshoorn Bleiswijk
- Drukkerij Van der Louw
- DTP-Hulp
- Flowsound
- Gerard Storre Woninginrichting
- Haitsma Badderie
- Haitsma Engraving
- Hans van Straalen Tweewielers
- Havecon
- Houweling en Kars
- JDH Promotie en Organisatie
- Jofel
- Keurslager De With

- Lumberg Nederland
  - Meesters Assuranti'n
  - Mocca
  - Onderwijs Begeleiding Bleiswijk
  - Profile Hans Jansen
  - Rovasta Roestvrijstaal
  - ThermoKey
  - Van der Steen Snacks
  - Van Yperen & Partners
  - Vollebregt Vorkheftrucks
  - Voorwinden Groep
-

Omslagtekst

'Zoiets vergeet je niet'

Bleiswijk, 1940-1945

Een Amsterdams meisje van drie maanden duikt onder in de Bleiswijkse Dorpsstraat. Duitse soldaten houden het dorp in de gaten vanuit een houten uitkijktoren, waaronder een Wehrmacht-onderofficier met twee gezichten. Over Kruisweg vliegen talloze Britse bommenwerpers. Via de Rotte smokkelt het verzet wapens met een tuindersschuit naar Rotterdam. En tijdens de hongerwinter van '44 bedelen stadsbewoners om een maaltijd of wat aardappelschillen.

Dit boek verhaalt over de oorlogsjaren én de bevrijding in Bleiswijk.